

תבונות

הגות עיון ופשט
משיעורי

הג"ר דוד לייבל שליט"א

נערך ע"י תלמידיו

המלכת ה' בעולם, כיצד?

בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן. ברה"ח כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר היוצרי יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ובהג' נידונין על המים (ראש השנה, א א).

על אף שהתורה לא ציינה במפורש משמעות זו של החג, לימדו אותנו חז"ל שבראש השנה, עומדים אנחנו למשפט על מעשינו בשנה החולפת ונכתבים לשבט או לחסד לשנה הבאה. ומשכך עומדים אנו בימים אלו בתפילה, ומבקשים באימה ויראה להיכתב בספר החיים ולזכות לשנה טובה ומתוקה.

אמנם, עיון בתוכן התפילות של ראש השנה דורש התבוננות. מטבע הדברים היה מתבקש לכאורה שהיות ואנו נידונים בימים אלו למשפט כבני מרון, אזי התפילות תעסוקנה בבקשת סליחה על העבר ובקשה ותחנונים על העתיד, ועל בני חיי ומזוני. אך בפועל, במקום לבקש ולהתפלל בראש השנה על חיים, בריאות ופרנסה, אין אנו מתפללים אלא על גילוי שם ה' באומות העולם ותיקון העולם במלכות שד-י.

כך בברכת קדושת השם אנו מבקשים:

'רַבְּכֵן תַּן פְּחָדְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ. וְאִמְתָּךְ עַל כָּל מַח שֶׁבְרָאתָ. וְיִירָאֲךָ כָּל הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנֶיךָ כָּל הַבְּרִיאִים. וְיַעֲשׂוּ כְּלֵם אֲגֵדָה אֶחָת, לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלִבְבֵם שְׁלֵם.

וכך גם בברכת המלכויות:

'מִלֹּדֶךָ עַל כָּל הָעוֹלָם בְּלוּ בְּכַבֹּדְךָ, וְהִנָּשָׂא עַל כָּל הָאָרֶץ בִּיקְרָךְ, וְהוֹפֵעַ בְּהַרְרָךְ נָאוֹן עֲנֵךְ עַל כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אֶרֶץ, וְיַדַּע כָּל פְּעוּל, כִּי אַתָּה פֹּעֵלָהּ, וְיִבְיִין כָּל יְצוּר, כִּי אַתָּה יְצַרְתָּהּ, וְיֵאמַר כָּל אִשָּׁר יִשְׁמָה בְּאָפוֹ, ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מְלֶכֶךָ, וּמְלִכּוֹתָו בְּכָל מְשָׁלָה'.

בתפילות אלו אנו מבקשים את הכרת מלכות ה' ע"י העולם כולו, כאשר המילה "כל" החוזרת שוב ושוב בברכת המלכויות, מדגישה ביתר שאת שעניינה של התפילה נסוב על כל העולם ולא רק על עם ישראל.

מדוע אפוא במרכז התפילה של ראש השנה עומדת הבקשה על העולם כולו, על הגויים ואפילו על שאר היצורים, והאם וכיצד מתקשר עניין זה לכך שראש השנה הוא יום הדין ובו אנו נשפטים על מעשינו ונכתבים לחיים ולמוות?

עם לבדד ישכון

נראה שבכדי לרדת לשורש העניין יש להעמיק ולברר מהו היחס העקרוני של התורה להפצת אמונת ישראל ותורתה בשאר האומות? ובעניין זה ישנה לכאורה מעין סתירה. בעוד שבתפילות ר"ה כאמור נראה שהמלכת ה' על אומות העולם והפצתה של אמונת ישראל בעולם הוא עניין מרכזי וחשוב מאין כמוותו, בפועל אנו ממעטים לעסוק בנושא זה ולא נוקטים אף פעולה מעשית שתוכל לסייע בנידון. וזאת לכאורה מהסיבה הפשוטה שלא צויינו בתורה על קירוב הגויים ואף להיפך, אמונים אנו על התפיסה שעם לבדד ישכון. עם ישראל מתבדל משאר האומות ואפילו על הגרים ואומרים חז"ל (בבמות מז): שהם קשים לישראל כספחת. מהו אם כן היחס הנכון לעניין?

העובדה שעם ישראל אינו מצווה ואינו עוסק בפועל בהפצת אמונתו ותורתו לכלל העולם היא תופעה נדירה ביחס לדתות ואידיאולוגיות גדולות אחרות שהצד השווה שבכולן הוא הרצון להפיץ את אמונתם לכמה שיותר חלקים מהעולם ורובן ככולן משקיעות מאמץ גדול לכבוש את ליבותיהם של בני האדם. חלקם הסתפקו בהשפעה ובשכנוע בדרכי נועם, וחלקם אף עשו זאת בכוח הזרוע, כשהם כופים את דעותיהם ואמונתם על העמים המקומיים בשיטות שונות ומשונות.

ניתן גם להבין את שורשה של תופעה זו. כאשר חש האדם באמת פנימית שממלאת אותו מבחינה רוחנית ומעניקה לו תמונת עולם מסודרת, שאף מדריכה אותו מבחינה מוסרית, הרי שחידות הגילוי מולידה תשוקה אדירה לשתף את הבשורה ולהפיצה. וכמו כן מובן מאליו שכאשר אדם נתקל בהתנהגות אנושית הסותרת את אמונתו ופוגעת בה הרי שהוא יכריז מלחמה על אותה התנהגות.

היהדות, להבדיל, מעולם לא יצאה למלחמות דת, וכלשון הרמב"ם:

"משה רבינו לא הנחיל התורה והמצוות אלא לישראל, שנאמר מורשה קהלת יעקב, ולכל הרוצה להתגייר משאר האומות, שנאמר ככם כגו, אבל מי שלא רצה אין כופין אותו לקבל תורה ומצוות" (הלכות מלכים, ח ז).

1. ולא זו בלבד להפכם לשומרי תרי"ג אפילו לא נצטוונו על הפיכתם לשומרי ז' מצוות. שכן לא מצינו מלכים כשרים ותקיפים שבישראל

ואף הפצה בדרכי נועם בקרב אומות העולם נתקשה למצוא בהיסטוריה של עם ישראל. אכן, יש להתבונן מדוע באמת לא נצטוונו על הפצת האמונה בעיקרי הדת? וכי בעם ישראל לא מתקיימת התשוקה לשתף את כלל העולם בגילויים הנוראים שהתגלו לו ובאמת הנשגבה שלה זכה להיחשף? האם אין בכך ערך שהעולם כולו יכיר במלכות ה' ויעבוד אותו? והלא על כך כל תפילותינו בראש השנה ואף בכל יום מזכירים או בתפילת עלינו לשבח 'יכירו וידעו כל יושב תבל' וכו', מדוע אם כן איננו פועלים כלל במישור הזה?

מלך על כל העולם כולו בכבודך

עיון בפרשות הראשונות של בראשית מורה שכוונת הבריאה הראשונית מכוונת לכלל האנושות. כשגם לאחר שהקב"ה בוחר באברהם אבינו הוא מכנה אותו "אב המון גוים". אך נראה כי היהדות מתייחדת בדרך שאותה היא מתווה למימוש תיקון העולם בפועל. כשבשונה מדתות אחרות היא לא מפקידה את מימושה השלם של תכלית הבריאה בידי האדם אלא משאירה זאת בידי הקב"ה.

את זאת אנו למדים גם מתפילות ראש השנה:

אֱלֹהֵינו וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינו, מְלֹךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ כְבוֹדְךָ, וְהַנְּשֵׂא עַל כָּל הָאָרֶץ בִּיקְרָךְ, וְהוֹפֵעַ בְּתֵרֵךְ גְּאוֹן עֲזָךְ עַל כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אֶרֶץ.

בתפילה זו ניתן לראות בבירור שאין אנו מכריזים על ביצוע פעולה כזאת או אחרת להשלמת תכלית הבריאה ובמקום זאת אנו פונים להקב"ה בבקשה שהוא זה שבכוחו האינסופי יפעל לתיקון העולם השלם ויופיע ויתנשא על כל יושבי ארץ וימלוך על העולם כולו.

אכן, צריכים אנו להסביר מדוע תיקון העולם לא ניתן בידינו אלא בידי הקב"ה.

תיקון העולם בידי מי?

הסיבה לכך היא, שכדי להביא לתיקון השלם ולפעול למימושו דרושה היכולת להכיל ולהבין את התוכנית הכללית של הבריאה כולה מראשיתה ועד סוף כל הדורות. יכולת זו היא יכולת אלוהית במהותה וכפי שנאמר בברכת הזיכרונות 'אֲתָה זֹכֵר אֶת כָּל הַמַּפְעֵל וְגַם כָּל הַיְצוֹר לֹא נִכְחַד מִמֶּךָ. הַכֹּל גָּלִי וְיִדְוֶעַ לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, צוֹפֵה וּמַבִּיט עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת'. לאדם, לעומת זאת, לעולם ישנה רק זיית ראייה חלקית ומוגבלת שמתוכה הוא רואה את המציאות ושופט אותה. לכן לא מטילה התורה משימה זו של תיקון העולם על כתפיו הדלות של האדם שאיננו ראוים ואיננו מסוגל לכך.

לא זו אף זו, לקיחת תפקיד זה ע"י האדם עלולה אף להוביל לעשיית עוול, לדצח ולשחיתות שיובילו לחורבן עולם במקום לתיקונו. כך אפשר להיווכח שבדתות אחרות, גם אלה שבעיקרן מבוססות על חמלה, רחמים וצדק, הובילה קיום מצוות הפצת הדת למלחמות אכזריות ועקובות מדם ולמעגלים בלתי נגמרים של רצח והרס. הסיבה שבגינה אם האדם יקח על עצמו 'תיקון עולם' הוא עלול לגרום הרס וחורבן היא מכיוון שכאשר אדם מרהיב עוז ומתיימר לחרוג מהמקום שהועיד לו הקב"ה בתוכנית הבריאה ולאחוז בתוכנית השלמה והאינסופית של הבריאה, הרי שהוא יוצר זהות בינו לבין האמת שבהפצתה הוא עוסק, ומעתה מיטשטש הגבול בין מלחמה על האמת עבורה הוא נלחם למלחמה עבור עצמו וכבודו. זהו טבעו של האדם ולכן מותירה היהדות את תפקיד תיקון העולם בשלימות בידי שמים.

אפשר להבין אם כן, שהעובדה שלא הצטוונו בתורתנו על הפצת האמונה בקרב כל האומות לא מצביעה על כך שהתורה לא מעוניינת בכך, אלא שהתורה בחכמתה מחנכת אותנו לדעת את מקומו, ומועידה לנו כבני אדם את החובה היומיומית לחיות את חיינו לאור ערכי התורה ומצוותיה, אך אל לנו לכבוש בגאווה את המבט האלוקי ולנסות להחיש את הקץ ולדרוש במה שלמעלה מאיתנו. דבר זה הוא בידי של הקב"ה שבו אנו בוטחים ועליו אנו סמוכים שיוביל את הבריאה לתיקונה השלם.

יום הרת עולם

מעתה, נוכל להבין את עניין התפילה על הכרת מלכות השם ע"י כל באי עולם דווקא בראש השנה, ואת הקשר ליום הדין. במהלך השנה, כאמור, איננו מתעלים למרחב נשגב זה של תכלית הבריאה ותיקון העולם. זהו מרחב אלוקי שנמצא מעבר להשגתנו ופעולותינו, אך ראש השנה הוא 'יום הרת עולם', יום שבו העולם נסקר ע"י הקב"ה תחת שאלת היחס בין כוונת הבריאה למימושה. זהו שורשו של הדין והמשפט המתקיים בראש השנה, כאשר הקב"ה יושב בכיסא דין ובוחר את ההתאמה בין התוכנית העקרונית שעלתה במחשבה לפניו לבין מימושה בפועל.

בשעת בחינה נוקבת זו אנו מתכנסים בבתי הכנסיות ומתפללים על מלכות ה' ועל תיקון העולם במלכות שד-י. איננו מצהירים כי נפעל לפרסום שם ה' בעולם אך אנו מבקשים על כך מהקב"ה, ובכך שאנו מבקשים ומתחננים על מלכות ה' בעולם כולו אנו מקשרים את עצמנו עם מטרת הבריאה ותכליתה ומראים להקב"ה את השתייכותנו לתכליתה הנשגבת של הבריאה כולה. ומתוך כך אנו מבקשים להמשיך ולהיות חלק מתהליך התיקון גם בשנה הבאה עלינו לטובה - 'למען אף לא-הים חיים'. ובכך לזכות לחיים ארוכים ולכתיבה וחתומה טובה.

שיצאו למלחמה באומות כדי שיקימו ז' מצוות. ואף שבהמשך דברי הרמב"ם משמע שכופין על ז' מצוות שכתב 'וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא יקבל יהרג', לכאורה פשוט שהוא רק באומות שנכבשו, וכמבואר בדבריו בפרק ו' שאף ז' עממין שבארץ ישראל 'שאם השלימו וקבלו שבע מצוות שנצטוו בני נח עליהן אין הורגין מהן נשמה והרי הן למס', אך זה רק באופן שנלחמו בהם מסיבה אחרת כגון שם לכיבוש הארץ או שהצירו את ישראל אך כאמור לא מצינו שיוצאים ישראל למלחמה בשביל להפוך את אנשי העיר לשומרי ז' מצוות ובודאי שלא מצאנו בתרי"ג מצוות כמבואר ברמב"ם במצוטט.

פּשטא

פּשטות המתחדשים במקרא ובאגדה

לעמוד לפני ה' בראש השנה

היחס לראש השנה כיום הדין בו תלויים כל ימינו מבואר בכמה מקומות בין היתר בדברי חז"ל:

כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה (ביצה טו).

אמנם, כאשר נעיין במשנה בתחילת מסכת ראש השנה ניוכח לראות כי הדין מתקיים בארבעה פרקים:

בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון וכו', ובחג נידונין על המים (ר"ה פרק א משנה ב).

במבט ראשון נראה הדבר תמוה כיצד במשנה זו נמנה הדין של ראש השנה בתוך רשימה של ארבעה "דינים" שונים המתרחשים במהלך השנה והוא אינו מצויין בפני עצמו כיום הדין. ובכלל, יש להבין מהו היחס לדין של ראש השנה ביחס לדין המתקיים בארבעה פרקים בשנה האם יש קשר ביניהם וכיצד האדם נידון בראש השנה ושב ונידון בפסח על התבואה ובעצרת על פירות האילן?

נראה לבאר את הדברים עפ"י דברי הגמרא המבארת את דברי המשנה:

א"ר יהודה משום ר"ע מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות, ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג אמר הקדוש ברוך הוא נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה ואמרו לפני בראש השנה מלכיות וזכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם וזכרונות כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה ובמה בשופר (שם טו).

ההבדל בדברי רבי עקיבא בין שלושת התקופות בהם מתקיים הדין על דברים מסוימים, פסח עצרת וסוכות, לבין ראש השנה, הרי הוא בולט ביותר, ר"ע מבאר כי סיבת הדין המתקיים בכל תקופה ותקופה היא המציאות הטבעית שזוהי התקופה שהדבר מתרחש היא שמעוררת את הדין על האדם. כלומר, מכיוון שפסח הוא זמן תבואה הרי האדם עומד לפני ה' מה יהיה יכול שדהו, וכך על פירות האילן ועל הגשמים, ועל כך אומר רבי עקיבא כי האופן שבו יכול האדם להתברך הוא להביא מקצת מן התבואה לפני ה' כדי להתברך ביבול וכן לנסך את המים כדי להתברך בגשמים.

אכן, לגבי ראש השנה בולט השינוי בדברי רבי עקיבא, בזמן זה אין שום התרחשות טבעית המעוררת את הדין. ומשכך לא מבאר רבי עקיבא 'מפני מה אמרה תורה', כלומר מה הסיבה לעצם הדבר שיש דין כפי שאמר בשאר המועדים אלא מיד אומר 'אמרו לפני מלכויות'. אכן, יש לנו לבאר מהו הגורם לדין בראש השנה דווקא ומהו הקשר ל'אמרו לפני זכרונות מלכויות ושופרות' האמור בדברי רבי עקיבא שהיא העצה לזכות בדין האמורה בדברי רבי עקיבא.

בראש השנה הדין הוא על האדם בכללותו ועל התחדשות העולם, ולכן, בשונה משאר זמני הדין שם הדבר תלוי בהתחדשות בטבע, בראש השנה הדין איננו קשור בנושא מסוים ואיננו תוצאה של דבר מה המתרחש בטבע, אלא הוא תוצר של עצם המפגש של האדם והבריאה עם הקב"ה ביום בו נברא העולם - היום הרת עולם.

בראש השנה אין כל התרחשות טבעית לקיום הדין, הדין מתרחש בגלל שהאדם מביא את עצמו לעמידה מול ה', באמירת זכרונות ומלכויות ושופרות, וכמו שמבאר רבי עקיבא: מלכויות כדי שתמליכוני עליכם וזכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה. האדם מעמיד את עצמו מול מלכות ה' בעולם ומול העובדה שה' יודע וזוכר כל מעשי בני אדם ודן את העולם, רבי עקיבא אכן לא מבאר את הסיבה לקיום הדין משום שהסיבה אינה נעוצה בשום גורם חיצוני האדם עומד מחמת המציאות בעולם שזהו יום הרת עולם לפני ה'. מה שרבי עקיבא בא לחדש הוא שיש לדמות את הבאת שתי הלחם וניסוח המים שכאשר ה' דן את התבואה והגשם האדם מביא מן התבואה לפני ה', כך ממש כאשר האדם עצמו הוא שנידון לפני ה' כדי לזכות בדין של ראש השנה האדם צריך להביא את עצמו לפני ה'.

אך רבי עקיבא מוסיף שתי מילים בקשר לברכת שופרות 'ובמה? בשופר' מה הביאור בשתי מילים אלו?

כפי שביארנו רבי עקיבא מבאר כי על האדם להביא את עצמו לפני ה' ולעמוד בהכנעה ולהכיר במלכות ה' כדי לזכות בדין, בשתי המילים 'ובמה בשופר' מבאר רבי עקיבא ביאור נפלא על מצוות השופר, השופר במהותו הוא גורם לאדם להפסיק משגרת יומו ולהסב את תשומת ליבו בין אם מדובר במלחמה או במסע העם [ראה מאמרנו אשתקד על השופר] כאן מתבקש האדם לחדול ממרוצת חייו, ולעצור ולעשות חשבון נפש ולעמוד לפני ה' בטוהר ובשלמות.

מערכת 'תבונות' מכרכת את רכבות הקוראים,
יהר עם כל עמך בית ישראל

בברכת שנה טובה ומבורכת,

שנת עליה והצלחה, שנה שיפתח לנו ה' שערי דעה בינה והשכל,
שנזכה לדעת את ה' ולאור באור החיים

הודעה משמחת

כידוע, עלון 'תבונות' אינו מופץ בבתי הכנסת ברחבי הארץ באופן קבוע אלא רק מעת לעת ובמימון נדיבי עם החפצים להרחיב גבולות התורה והדעת. לבקשת רבים, מאחרי החגים תתאפשר קבלת העלון במשלוח לתיבת הדואר ברוב אזורי הארץ (תלוי בביקוש באזור, ובגורמים נוספים) - לפרטיים במחיר סמלי, ולעלונים המיועדים לחלוקה בבית כנסת - ללא תשלום.

להרשמה לקבלת העלון בדואר יש לפנות

במייל: a@tvunot.net

באתר: tvunot.net (בחיפוש בעברית 'תבונות נט')

או בטלפון: 053-41-6-8888

שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה

הננו שמחים לבשר לאלפי מבקשי הדעת תלמידי הרב שליט"א
כי בשעטו"מ השלמה הקמתו של האתר החדש
'תבונות נט'

באתר מרוכזים כל המאמרים והעלונים שיצאו על ידי מכון תבונות,
וכן כל שיעורי הרב שליט"א באודיו ובוידאו.
לבקשת הציבור הוספנו באתר החדש מספר פונקציות כדי להקל על הלומדים
למצוא את מבוקשם בלא טרחה יתרה.

כין היתר:

- מערכת חיפוש מתקדמת
- ניתן לנווט בקלות לכל התכנים הקיימים לפי נושא כמו פרשה או מסכת
- סרגל ניווט מיוחד בכל תכני האתר לפי נושאים וללא תלות בפרשה או מועד
- שמירת מאמר או שיעור למועד מאוחר יותר
- ועוד מגוון אפשרויות לשימוש מיטבי במערכת

כתובת האתר החדש היא: tvunot.net
או בחיפוש 'תבונות נט' (בעברית)

ישטטו רבים ותדבדו הדעת.

בברכת התורה,
מכון תבונות

העלון יוצא לאור על ידי מכון 'תבונות', רח' יהודה הלוי 10 בני ברק
ההארות והערות ולקבלת תכנים נוספים ניתן לפנות במייל: office@tvunot.net
לקבלת העלון במייל a@tvunot.net